

Anna Dymmel

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

ORCID 0000-0003-3532-3590

Czytanie, oglądanie w czasach pandemii (na przykładzie sondażu wśród studentów). Rekonesans badawczy

Światowa epidemia COVID-19 stanowi bezprecedensowe wydarzenie, mające wpływ na wszelkie aspekty współczesnego życia. Całościowa ocena zjawiska z pewnością pojawi się w dalszej perspektywie, ale już teraz coraz częściej badacze podejmują analizy mające na celu poznanie specyfiki zjawiska zarówno z perspektywy nauk medycznych, ekonomicznych, jak i społecznych oraz humanistycznych. W niniejszym artykule zasygnalizowane zostaną zagadnienia dotyczące wybranych zachowań czytelników w szczególnym czasie pandemii w świetle badań empirycznych wśród studentów. Przedmiotem badań są określone zachowania, tj. czytanie w kontekście korzystania z innych form spędzania czasu wolnego, przede wszystkim oglądania filmów/seriali, co stało się niezwykle popularną rozrywką szczególnie w okresie przymusowej kwarantanny¹. Problem dotyczący zachowań czytelniczych ludzi młodych i korzystania z wybranych mediów audiowizualnych wydaje się typowy, ale z uwagi na wydarzenia ostatniego roku należy go uznać za szczególny, dający możliwość obserwowania zjawisk, których nie doświadczyliśmy do tej pory. Mówiąc o czytelnictwie, nie można też pominąć różnorodnych zmian, jakie dokonywały się na rynku książki i mediów w niespodziewanej kryzysowej sytuacji w ostatnim roku.

Głównym celem badań jest próba wyjaśnienia, jak przedstawiały się praktyka czytania² i korzystanie z wybranych mediów w specyficznym czasie restrykcji. Na ile książka towarzyszyła domowym aktywnościom, czy można dostrzec powiązania przyczynowo-skutkowe w kontekście działań adaptacyjnych wśród studentów? Z pewnością trudno będzie dokonać ostatecznych rozstrzygnięć, jednak warto zasygnalizować problem z racji jego społecznego znaczenia.

---

1 J. Tomczuk, *Seriale w pandemii. Branża kulturalna jest w zastoju, a serialowa rozjeżdżona jak lokomotywa*, „Newsweek” 13 III 2021, [on-line:] <https://www.newsweek.pl/polska/spoleczenstwo/seriale-w-pandemii-katarzyna-czajka-kominiarczuk-jakub-babij-oraz-malgorzata/g17lsqd> – 23.10.2021.

2 I. Socha, *Zachowania lekturowe Polaków – problemy i kategorie opisu czytelnictwa*, [w:] *Teoretyczne zagadnienia bibliologii i informatologii. Studia i szkice*, red. E. Gondek, Katowice 2015, s. 11–30.

Badając czytelnictwo, poruszamy się w istocie po trudno rozpoznawalnych obszarach sytuujących się w socjo-kulturowej perspektywie, a także, z uwagi na indywidualne czytelnicze doświadczenia, wpisujących się w psychologiczne, antropologiczne konteksty. Dodatkowo w wybranym przypadku poddawane obserwacji są zjawiska jeszcze w pełni niezakończone, dziejące się „tu i teraz”. Tym samym jesteśmy pozbawieni tak istotnej w badaniach szerszej optyki, jednak myślę, że warto przyjrzeć się wspomnianym zjawiskom, zwłaszcza że nie były one dotychczas przedmiotem badań³. Co prawda znane są wstępne wyniki corocznego ogólnopolskiego sondażu czytelnictwa osób powyżej 15. roku życia, ale zgodnie z przyjętą formułą koncentrował się on na tradycyjnie podejmowanych zagadnieniach, nie wnikając w specyficzne jednostkowe zmiany zachowań czytelniczych pod wpływem lockdownu⁴. Cenne okazały się inicjatywy gromadzenia dokumentacji dotyczącej czytelnictwa okresu pandemii, pozwalające uchwycić ulotne kwestie związane z dostosowaniem swoich nawyków czytelniczych i medialnych w okresie lockdownu w krajach szczególnie dotkniętych epidemią COVID-19, tj. we Włoszech i Hiszpanii⁵. Inne badania odnoszące się do czasu pandemii koncentrują się przede wszystkim na problematyce funkcjonowania instytucji książki, głównie bibliotek różnego typu i bibliotekarzy działających w kryzysowej sytuacji⁶.

W artykule posłużono się metodą sondażu diagnostycznego, przeprowadzona została ankieta on-line wśród studentów kierunku architektura informacji Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej⁷. Ponadto pomocna była analiza materiałów dotyczących rynku książki i czytelnictwa w roku pandemii, pojawiających się przede wszystkim na portalach poświęconych temu zagadnieniu i na łamach prasy branżowej.

Wobec nieznanego. Anomia

Marzec 2020 roku z pewnością na stałe wpisał się w dzieje jako początek pandemii COVID-19 spowodowanej wirusem Sars-CoV-2. Wirus zauważony pod koniec 2019 roku na chińskiej prowincji szybko rozprzestrzenił się na całym świecie, powodując

---

3 J. Rogińska-Usowicz, *Czytelnictwo studentów w świetle badań empirycznych*, „Biblioteka” 2012, nr 16 (25), s. 215–255; A. Dymmel, *Czytelnicy XXI wieku. Lektury studentów w epoce sieci (w świetle sondażu)*, [w:] *O etosie książki. Studia z dziejów bibliotek i kultury czytelniczej*, red. T. Wilkoń, Katowice 2017, s. 412–424.

4 R. Chymkowski, Z. Zasacka, *Stan czytelnictwa w Polsce w 2020 roku*, Warszawa 2021.

5 L. Salmerón i in., *READ-COVID: A Database From Reading and Media Habits During COVID-19 Confinement in Spain and Italy*, „Frontiers in Psychology” 2020, vol. 11.

6 A. Chamera-Nowak, M. Kisilowska, *Skutki pandemii dla społecznej funkcji książki w Europie. Wstęp do badań*, „Przegląd Biblioteczny” 2020, R. 88, z. 2, s. 209–223. Problemom funkcjonowania bibliotek poświęcone były m.in. „Przegląd Biblioteczny” 2020. Special issue; „Biuletyn EBIB” 2020, nr 193 (2020: COVID-19 – biblioteka zamknięta, bibliotekarz otwarty).

7 P. Siuda, *Ankieta internetowa: zalety i wady – rekapitulacja*, [w:] *Metody badań online*, red. P. Siuda, Gdańsk 2016, s. 28–81; E. R. Babbie, *Podstawy badań społecznych*, przeł. W. Betkiewicz i in., Warszawa 2009, s. 274–318.

ogłoszenie powszechnego stanu pandemii, zgodnie z definicją przyjętą przez WHO. Nie tyle liczba chorych, początkowo przecież niewielka, ile informacje o tragicznym przebiegu i skutkach szerzącej się ostrej infekcji dróg oddechowych, przy braku pełniejszej wiedzy o nowym patogenie, spowodowały szybkie działania. W Polsce, wzorem innych państw, od 14 do 20 marca obowiązywał stan zagrożenia epidemicznego, 24 marca 2020 roku minister zdrowia w rozporządzeniu ogłosił zaś stan epidemii⁸. Wprowadzenie stanu epidemii skutkowało m.in. surowymi ograniczeniami poruszania się obywateli. Zawieszona została działalność gospodarcza produkcyjna i usługowa, a niektóre obszary przez długi czas działały w ograniczonym wymiarze. Wirtualizacji uległy edukacja, działalność instytucji kultury, ochrony zdrowia. Gwałtownej zmianie i istotnym ograniczeniom podlegały niemal wszystkie obszary życia ekonomicznego, społecznego, kulturalnego. Chociaż wskaźnik poczucia zagrożenia zainfekowania koronawirusem wśród ludzi młodych do 24. roku życia w Polsce nie był duży, rósł dopiero wraz z wiekiem, to jednak ograniczenia kolejnych lockdownów były trudne dla wszystkich⁹.

W tej sytuacji zasadniczo zmieniły się indywidualne praktyki dnia codziennego, np. konieczność przeniesienia pracy zawodowej i edukacji do przestrzeni domowej, co jednocześnie powodowało przenikanie się sfery prywatnej i zawodowej. Nastąpiło także wyraźnie ograniczenie bezpośrednich kontaktów społecznych, aktywności, co skutkowało pozostawaniem w domach i izolacją. Co prawda w społeczeństwie szybko uruchomiły się mechanizmy adaptacyjne, jednak czas narodowej kwarantanny spowodował poczucie zagrożenia i niepewności, wręcz rozpadu dotychczasowego porządku ekonomicznego i społecznego, szczególnie w pierwszych miesiącach pandemii. Dla opisanego takiego stanu badacze stosują pojęcie anomii. Zostało ono wprowadzone przez Émile'a Durkheima, rozwinięte przez socjologa Roberta Mertona, a unowocześniane z czasem przez kolejnych badaczy struktur społecznych¹⁰. Mimo braku ścisłej definicji, termin ten jest uważany za przydatny do opisu zjawisk społecznych i zjawisk związanych ze stanem psychicznym jednostki odnoszących się do poczucia zaniku, wręcz rozpadu dotychczasowych zasad społecznych, do frustracji i trwania poczucia sensu.

Stan anomii powodują gwałtowne zmiany, do których można zaliczyć skrótowo opisane powyżej skutki pandemii. Z pewnością jest to złożony problem, wymagający kompleksowych i długofalowych badań o charakterze interdyscyplinarnym. Należy dodać, że implikacje psychologiczne kryzysu spowodowanego rozprzestrzenieniem się COVID-19 są obecnie przedmiotem zainteresowania badaczy, podejmujących przede

---

8 Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu epidemii, Dz.U. 2020 poz. 491.

9 *Poczucie zagrożenia epidemicznego w drugiej połowie czerwca*, CBOSNews, Newsletter 2020, nr 22, [on-line:] <https://cbos.pl/PL/publikacje/news/2020/22/newsletter.php> – 1.06.2021.

10 R. Merton, *Teoria socjologiczna i struktura społeczna*, przeł. E. Morawska, J. Wertenstein-Żuławski, Warszawa 2002, s. 201–202; W. Wrzesień, *Współczesne oblicza anomii*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2017, t. 79, z. 4, s. 285–304; E. R. Babbie, dz. cyt., s. 152–153.

wszystkim wycinkowe badania empiryczne nad bezpośrednimi psychospołecznymi skutkami pandemii¹¹. Dotychczasowe badania koncentrowały się m.in. na poczuciu dobrostanu psychicznego szczególnie w początkowej fazie pandemii, psychologicznych skutkach izolacji, stresie wśród wybranych grup respondentów¹². Sadzę, że warto także zwrócić uwagę na praktyki dnia codziennego, sposoby spędzania czasu wolnego w tych szczególnych okolicznościach. Pojawia się pytanie, jak okres koniecznych ograniczeń wpłynął na praktyki podejmowane w wolnym czasie, czy i jak zmienił zachowania czytelnicze ludzi młodych, tj. studentów, z natury charakteryzujących się potrzebą bezpośrednich częstych kontaktów społecznych, a zarazem zanurzonych w mediach społecznościowych, wychowanych w cyfrowym świecie. Jak pokazują dotychczasowe ogólnopolskie badania, mimo konkurencji o uwagę i czas wolny odbiorców ze strony licznych mediów, ludzie młodzi wykazywali się stosunkowo dużą aktywnością czytelniczą i częściej sięgali po książkę niż pozostała część społeczeństwa¹³. Zdecydowanie coraz więcej czasu poświęcali też jednak na surfowanie po sieci, media społecznościowe, granie i oglądanie, niż miało to miejsce w przypadku innych grup społecznych¹⁴.

Rynek książki, czytelnictwo, rynek mediów

Zanim zostaną omówione wyniki badań empirycznych prowadzonych w wybranej grupie studentów, warto zasygnalizować zewnętrzne uwarunkowania funkcjonowania książki, przede wszystkim zwrócić uwagę na to, co działo się na rynku książki i mediów w ostatnim roku. Trzeba przypomnieć, że pierwsze sygnały pochodzące z rynku wydawniczo-księgarskiego podkreślały załamanie sprzedaży, nastąpiły także ograniczenia działalności bibliotek. W początkach pandemii wiosną 2020 roku pojawiały się wręcz dramatyczne wypowiedzi o zapaści branży księgarskiej na świecie, w tym i w Polsce. Okazywało się, że do zakupów książek w sieci nie są przyzwyczajeni Włosi, za oceanem The American Booksellers Association radziło księgarzom podjąć starania o wsparcie u lokalnych władz, zabiegać o niżkę czynszów i marż, równolegle intensyfikując promocję e-commerce¹⁵. W Wielkiej Brytanii organizacja branżowa Publishers Association apelowała o granty i wysyłanie pracowników na urlopy¹⁶.

---

11 Przegląd badań zawiera artykuł: J. Dymecka, *Psychospołeczne skutki pandemii COVID-19*, „Neuropsychiatria i Neuropsychologia” 2021, t. 16, nr 1–2, s.1–10.

12 M. Obschonka, A. H. Gewirtz, L. Zhu, *Psychological Implications of the COVID-19 Pandemic around the World: Introduction to the Special Issue*, „International Journal of Psychology” 2021, vol. 56, no. 4, s. 493–497.

13 R. Chymkowski, Z. Zasacka, dz. cyt., s. 2; I. Koryś, R. Chymkowski, *Stan czytelnictwa w Polsce w 2018 roku. Wstępne wyniki*, Warszawa 2019, s. 3.

14 *Social Media w Polsce 2021 – nowy raport*, [on-line:] <https://empemedia.pl/social-media-w-polsce-2021-nowy-raport/> – 20.05.2021.

15 Oficjalna strona internetowa American Booksellers Association, [on-line:] <https://www.bookweb.org/coronavirus-resources-booksellers> – 30.03.2021.

16 Oficjalna strona internetowa Publisher Association, [on-line:] <https://www.publishers.org.uk/coronavirus/> – 30.03.2021.

Polscy wydawcy i księgarze bili na alarm¹⁷. Po roku pojawiły się bardziej miarodajne posumowania sytuacji sektora księgarsko-wydawniczego. Jak podał przedstawiciel Nielsen BookScan Poland, ogólny bilans rynku książki na świecie wiosną 2021 roku był niejednoznaczny: wskaźniki sprzedaży sytuowały się w niezwykle rozległym przedziale od -20% do 9% spadku/wzrostu dla poszczególnych państw. Najniższe wskaźniki dotyczyły Rosji i Portugalii, największy wzrost sprzedaży odnotowały USA, optymistycznie przedstawiały się też dane dla Wielkiej Brytanii. W Polsce, po pierwszych dramatycznych sygnałach, wskaźniki wzrostu rynku książki sytuowały się w przedziale od -15% do 7% w świetle danych z 16 kwietnia 2021 roku. Według raportu Nielsen Book 2021 polscy klienci kupili w sieci i tradycyjnie ponad 100 mln egzemplarzy książek, wydając 2,1 mld zł, co ostatecznie napawa optymizmem¹⁸. Pozytywne głosy o wzroście sprzedaży napływały ze strony platform oferujących e-booki, np. Legimi. Wspomnianej platformie przybyła w 2020 roku znaczna rzesza abonentów, bo wzrost wynosił 66% w stosunku do 2019 roku, ogólna liczba klientów (wraz z bibliotekami) zwiększyła się natomiast niemal dwukrotnie (z 69 500 do 120 396)¹⁹. Podobnie IBUK, częściej kojarzony z literaturą naukową, ale mający w ofercie również beletrystykę, odnotował w 2020 roku pięciokrotny wzrost użytkowników korzystających z czytelnicy on-line²⁰.

Warto także przyjrzeć się, jak wyglądały wskaźniki kupowania/czytania w ubiegłym roku, chociaż w tym względzie dysponujemy dopiero wstępnymi opracowaniami. W początkach wiosny 2020 roku, mimo początkowo alarmujących wieści, sprzedawcy sygnalizowali również i pozytywne zjawiska. Wydawcy w Polsce już pod koniec marca 2020 roku odnotowali wzrost zakupu książek, twierdząc, że „książka zyskuje jako forma spędzania czasu wolnego”. Uwzględniając dane z drugiej połowy marca 2020 roku, zauważono duży wzrost sprzedaży w następujących kategoriach (tylko książki drukowane): książki dla dzieci w wieku 3–5 lat – wzrost o 260%, literatura piękna obca – 230%, literatura dla młodzieży – 200%, kryminał, sensacja – 198%, rozwój osobisty – 150%, fantastyka – 140%, poradniki – 116%. Ponadto 20% wszystkich kupujących wybierało e-booki i audiobooki²¹. W tym czasie, jak twierdził Michał Rusinek, powołując się na badania przeprowadzone przez IMAS International dla KRD w dniach 10–17 grudnia 2020 roku na temat stanu rynku książki, co trzeci Polak

17 E. Cieślík, *Koronawirus a światowy rynek książki. Koniec epoki, jaką znamy?*, [on-line:] <https://lubimyczytac.pl/aktualnosci/13719/koronawirus-a-swiatowy-rynek-ksiazki-koniec-epoki-jaka-znamy> – 30.03.2021.

18 R. Mendruń, *Klienci indywidualni kupili mniej więcej 100 mln egzemplarzy książek, wydając 2,1 mld zł*, „Biblioteka Analiz” 2021, nr 5 (542), [on-line:] <https://rynek-ksiazki.pl/aktualnosci/klienci-indywidualni-kupili-100-mln-egz-ksiazek/> – 30.03.2021.

19 *Wzrost liczby abonentów o 66 proc.*, [on-line:] <https://rynek-ksiazki.pl/aktual.../wzrost-abonentow-o-66-proc/> – 30.03.2021.

20 G. Błażej, *IBUK Libra – nowa jakość czytania online*, „Biuletyn EBIB” 2021, nr 197, [on-line:], <http://open.ebib.pl/ojs/index.php/ebib/article/view/729> – 10.05.2021.

21 *Co czytamy „w czasach zarazy”? Empik podał dane*, [on-line:] <https://www.onet.pl/kultura/onetkultura/koronawirus-co-czytamy-w-czasach-zarazy-empik-podal-dane/4zb62bb,681c1dfa> – 30.03.2021.

sięgał po nie częściej. Ponad 17% badanych twierdziło także, że obecnie kupuje więcej książek. Największym zainteresowaniem cieszyły się kryminały, thrillery i horrory (36% respondentów), a książki historyczne, romanse i literaturę obyczajową wybierał co piąty czytelnik. Badania potwierdziły także duże zainteresowanie publikacjami dla dzieci i młodzieży²². Optymistyczne wnioski płynęły z badań ankietowych przeprowadzonych wśród czytelników/nabywców, które dotyczyły aktualnych praktyk zakupowych, opinii o formach promocji książki i nowych oczekiwaniach klientów²³.

Podobnie działo się w innych krajach. Badania prowadzone w 2021 roku w krajach szczególnie dotkniętych pandemią i lockdownem, np. w Hiszpanii na zlecenie Federacji Gildii Hiszpańskich Wydawców (Federación de Gremios de Editores de España, badania firmy Conecta Research & Consulting) pokazały wzrost odsetka czytających książki przynajmniej raz w tygodniu z 52% w 2019 roku do ponad 57% w roku 2020. Łącznie Hiszpanie przeznaczali 7 godzin i 25 minut tygodniowo na czytanie książek (w porównaniu z 6 godzinami i 55 minutami w 2019 roku), a w czasie ścisłych lockdownów nawet 8 godzin i 25 minut. Co więcej, ponad 81% Hiszpanów twierdziło, że czytanie pomaga im lepiej radzić sobie ze stresem, uspokaja, co z kolei potwierdzałoby tezę o dobroczynnym wpływie praktyki czytania na psychikę i mózg w dobie nadmiaru informacji i szybkiego tempa ich przepływu²⁴. W Wielkiej Brytanii w marcu 2020 roku sprzedaż fikcji wzrosła nawet o 35%. Badania firmy Nielsen BookScan monitorującej brytyjski rynek książek również potwierdzały ten trend i wskazywały na wzrost sprzedaży wielotomowych dzieł: *Wojny i pokoju*, *W poszukiwaniu straconego czasu* i *Władcy pierścieni*. Znane postaci zachęcały do czytania, twierdząc, że w końcu nastał czas, aby zmierzyć się z dziełami literatury światowej. Mistrz grozy Stephen King pochwalił się na Twitterze lekturą *Ulisses*a Jamesa Joyce'a²⁵.

Pojawia się pytanie, czy wspomniane ożywienie czytelnicze znalazło swoje odzwierciedlenie w danych statystycznych gromadzonych przez Bibliotekę Narodową w ramach corocznych badań nad społecznym zasięgiem książki w Polsce. Wstępny raport wskazuje na pewien wzrost odsetka respondentów w wieku powyżej 15 lat deklarujących lekturę co najmniej jednej książki w 2020 roku. Wskaźnik wynosił 42%

---

22 M. Rusinek, *W czasie pandemii Polacy chętniej sięgają po książki. Więcej i częściej czytają dzieci niż dorośli*, [on-line:] <https://biznes.newseria.pl/news/w-czasie-pandemii-polacy,p23555663> – 30.03.2021. Ponadto: *W czasach zarazy czytamy więcej, przed świętami długi księgarń zaczęły maleć*, [on-line:] <https://krd.pl/Centrum-prasowe/Informacje-prasowe/2020/W-czasach-zarazy-czytamy-wiecej--przed-swietami-dlugi-ksiegarn-zaczely-malec> – 10.05.2021.

23 *Raport „Rynek książki w czasach zarazy”, „Biblioteka Analiz” 2021, nr 9 (546)*, [on-line:] <https://rynek-ksiazki.pl/czasopisma/raport-rynek-ksiazki-w-czasach-zarazy/> – 20.05.2021. Badania prowadzone na zlecenie Legimi.

24 *Jak przetrwać kolejny lockdown? Badania pokazują, że lepiej radzimy sobie z pandemią, gdy... czytamy*, [on-line:] <https://wirtualnywydawca.pl/2021/03/jak-przetrwac-kolejny-lockdown-badania-pokazuja-ze-lepiej-radzimy-sobie-z-pandemia-gdy-czytamy/> – 30.03.2021.

25 E. Cieślak, dz. cyt.

i był nieznacznie wyższy od danych z lat 2018 i 2019, kiedy to podobną deklarację złożyło odpowiednio 37% i 39% badanych. Trudno stwierdzić, na ile odnotowany wzrost stanowi stałą tendencję, a na ile jest krótkotrwałym efektem ostatniego roku, jednak jest to pozytywny sygnał potwierdzający zjawiska obserwowane przez księgarzy²⁶. Niestety nie są znane bardziej szczegółowe dane dotyczące respondentów do 25. roku życia.

W przypadku mediów audiowizualnych pierwszy rok pandemii był czasem dalszego szczególnie dynamicznego wzrostu liczby użytkowników różnych formatów telewizyjnych i wideo. Wielkimi wygranymi były serwisy streamingowe, umożliwiające łatwy i wygodny dostęp do bogatej biblioteki filmów i seriali. Jak pokazuje poniższe zestawienie (na podstawie danych z firmy Gemius SA) platforma Netflix odnotowała w Polsce 5,38 mln realnych użytkowników i 82,5 mln odsłon w marcu 2020 roku. Trzeba przypomnieć, że Netflix, powstały pierwotnie jako internetowa wypożyczalnia filmów na DVD przesyłanych pocztą, obecnie jest jednym z czołowych graczy na rynku. Należy dodać, że dobre wyniki notowały i notują również inne platformy. W marcu 2020 roku kolejne miejsca w rankingu najpopularniejszych serwisów zajmowały: na drugim miejscu VOD.PL – 4 mln użytkowników, następnie Player – 3,8 mln, TVP VOD – 3,2 mln, WP VOD – 3 mln, CDA Premium – 3 mln, HBO GO – 1,7 mln, IPLA – 1,5 mln, Ninateka – 550 tys. i Prime Video – 530 tys. użytkowników²⁷. Według analogicznych badań w marcu 2021 roku ranking poszczególnych platform VOD w Polsce wyglądał następująco: na pierwszym miejscu znalazł się Netflix z 6,9 mln użytkowników, następnie Player – 4,1 mln, CDA Premium – 3,8 mln, TVP VOD – 3 mln, WP VOD – 2,6 mln, HBO GO – 2,4 mln, IPLA – 2,1 mln, VOD.PL – 1,4 mln, Canal+ – 900 tys. oraz Prime Video – 664 tys. użytkowników²⁸. Niezależnie od przesunięć w obrębie powyższego zestawienia, serwisy VOD skupiały wyjątkowo dużą publiczność, dodatkowo zachęcając niezdecydowanych nową ofertą na czas pandemii. Przykładowo Netflix już w marcu 2020 roku proponował usługę Netflix Party, tworząc wirtualne kino i oferując oglądanie filmu wspólnie ze znajomymi oraz rozmowy za pomocą czatu dla osób będących w kwarantannie. Usługa szybko stała się dostępna dla wszystkich, którzy chcieli zorganizować wspólny seans. Nie zabrakło mobilnej aplikacji umożliwiającej skorzystanie z powyższej możliwości na smartfonie²⁹.

26 R. Chymkowski, Z. Zasacka, dz. cyt., s. 1.

27 *Netflix i HBO GO z największymi wzrostami, Player przyciąga najmocniej (serwisy i aplikacje VoD w marcu)*, [on-line:] <https://www.wirtualnemedial.pl/artykul/netflix-i-hbo-go-z-najwiekszymi-wzrostami-player-przyciaga-najmocniej-serwisy-i-aplikacje-vod-w-marcu> – 30.03.2021.

28 *Netflix znów liderem. Player mocno w dół, TVP VOD i Ipla ze wzrostami (TOP10)*, [on-line:] https://www.wirtualnemedial.pl/artykul/netflix-znow-liderem-player-mocno-w-dol-tvp-vod-i-ipla-ze-wzrostami-top10_1 – 9.04.2021.

29 *Netflix Party: wirtualne kino dla osób poddanych kwarantannie*, [on-line:] <https://technogadzet.pl/netflix-party-wirtualne-kino-kwarantanna/> – 30.03.2021; *A New Way to Watch TV Together*, [on-line:] <https://www.netflixparty.com/> – 30.03.2021.

Badania empiryczne

Głównym celem badań empirycznych była próba sprawdzenia, jak wyglądały wskaźniki czytania w wybranej grupie studentów w kontekście innych form spędzania czasu wolnego w ostatnim roku. Problem jest złożony, dlatego też skupiono się w pierwszej kolejności na wybranych danych ilościowo-jakościowych. Wobec licznych niewiadomych spowodowanych specyficzną sytuacją, badania empiryczne mają przede wszystkim charakter diagnostyczny, chociaż na ile to możliwe, podjęto próby zasygnalizowania charakterystycznych cech opisywanej rzeczywistości w odniesieniu do czasu sprzed pandemii³⁰. Sondaż został przeprowadzony w dniach 13–20 marca 2021 roku wśród studentów kierunku architektura informacji Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, wzięło w nim udział 77 osób kształcących się na studiach licencjackich i magisterskich. Wykorzystano ankietę on-line utworzoną za pomocą formularza Google. Zastosowana metoda sondażu i ankieta z założenia służą poznawaniu danych ilościowych, chociaż pozwalają także w określonym zakresie na ustalenia jakościowe, stanowiące punkt wyjścia do bardziej pogłębionych analiz³¹. Z konieczności zatem pominięto szereg szczegółowych kwestii dotyczących aktualnie realizowanych praktyk czytelniczych, w istocie stanowiących wypadkową szeregu złożonych czynników, w tym obecnych indywidualnych potrzeb, dotychczasowych nawyków i doświadczeń kulturowych³². W sondażu przede wszystkim chodziło o ustalenie, jak w sytuacji zamknięcia przedstawiała się aktywność czytelnicza respondentów; jednocześnie pojawiło się pytanie o subiektywne odczucie wpływu czasu izolacji na wzrost lub ograniczenie dotychczasowych praktyk czytelniczych. Oddzielny problem dotyczył dokonywanych wyborów lekturowych. Następnie pojawiły się pytania o intensywność oglądania filmów/seriali i odczucie zmian w tym zakresie, ponadto respondenci byli proszeni o podanie tytułów ostatnio oglądanych produkcji. Dla usytuowania powyższych czynności w szerszym kontekście, w kwestionariuszu pojawiło się pytanie o inne sposoby spędzania czasu wolnego. Całość uzupełniały nieodzowne pytania dotyczące danych społeczno-demograficznych respondentów.

Respondenci

Pod względem cech społeczno-demograficznych badana grupa przedstawiała się w następujący sposób: rozkład płci był proporcjonalny, wśród uczestników badań tylko nieznacznie przeważały kobiety, stanowiąc 51%, mężczyźni stanowili natomiast 49% respondentów. Biorąc pod uwagę miejsce zamieszkania, należy stwierdzić, że respondenci pochodzili z ośrodków różnej wielkości. Ogółem ponad 3/4 mieszkało w ośrodkach miejskich, w tym 41% jako miejsce stałego pobytu wskazało miasto

30 E. R. Babbie, dz. cyt., s. 107.

31 T. Pilch, T. Bauman, *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*, Warszawa 2001; E. R. Babbie, dz. cyt., s. 312.

32 J. Kostecki, *Czytelnictwo jako przedmiot refleksji naukowej*, [w:] *Czytanie, czytelniczość, czytelnik*, red. A. Żbikowska-Migoń, przy współud. A. Łuszpak, Wrocław 2011, s. 11–23.

powyżej 100 tys. mieszkańców, przede wszystkim Lublin. 30% pochodziło z miast i mniejszych miasteczek liczących do 100 tys. mieszkańców, niespełna 1/3 (29%) badanych zamieszkiwała na wsi. Uzupełniając powyższą charakterystykę, na podstawie rozmów ze studentami można dodać, że okres ścisłego lockdownu spędzali przede wszystkim w domu rodzinnym, chociaż mieszkający na wsi i w małych miastach w chwili zniesienia części ograniczeń starali się dzielić czas pomiędzy rodzinną miejscowość i ośrodek akademicki. Badani studenci kierunku architektura informacji z reguły deklarowali zainteresowanie nowymi technologiami i praktyczną działalnością w tym obszarze.

Co robili studenci w czasie wolnym?

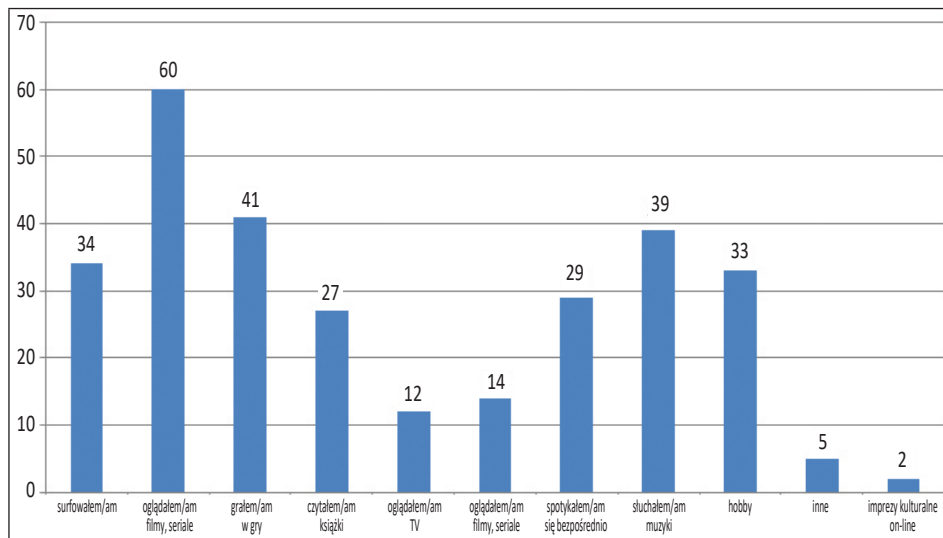
Pierwsze zagadnienie dotyczy sposobów spędzania czasu wolnego³³. Chociaż jest to kategoria nie do końca współcześnie ostra, ma jednak konstytutywne cechy, do których należą: powiązanie z kategorią pracy (poza pracą), dobrowolność, autoteliczne podejście, związek z wypoczynkiem, relaksem, rozrywką, realizacją własnych zainteresowań³⁴. Współcześnie akcentuje się deficyt czasu wolnego, jednocześnie jego nadmiar traktuje się jako przynależy grupom mniej aktywnym społecznie. Z drugiej strony czas wolny w określonych warunkach stał się dobrem pożądanym. Prawdopodobnie nieco inaczej wygląda wspomniane zjawisko w czasach pandemii i ograniczeń związanych z koniecznością zachowania dystansu społecznego i niemożnością realizacji licznych aktywności.

Studenci, odpowiadając na pytanie dotyczące spędzania czasu wolnego, mogli wybrać trzy odpowiedzi spośród przedstawionych możliwości, w tym wpisać inne czynności nieuwzględnione w ankiecie. Rozkład odpowiedzi został przedstawiony na wykresie 1. Najwięcej respondentów (niemal 80%) wymieniło oglądanie filmów/seriali (60 wskazań), dalej uplasowały się: granie w gry (41 wskazań – 53,24%, słuchanie muzyki (39 wskazań) – 50,64%, surfowanie w poszukiwaniu ciekawych, zabawnych informacji (34 wskazania) – 44,15%, zajmowanie się swoim hobby (33 wskazania) – 42,85%. Jednocześnie około 1/3 badanych podała: spotykanie się ze znajomymi bezpośrednio (29 wskazań) – 37,66%, czytanie książek (27 wskazań) – 35,06% respondentów. Zdecydowanie mniej osób wskazało spotykanie się ze znajomymi, rodziną on-line (14 wskazań) – 18,18%, oglądanie programów telewizyjnych (12) – 15,58%, oglądanie imprez kulturalnych on-line (2 wskazania) – 2,59%, inne (5 wskazań) – 6,49%.

33 E. Tarkowska, *Czas społeczny a czas wolny: koncepcje i współczesne przemiany*, [w:] *Kobieta i kultura czasu wolnego*, red. A. Żarnowska, A. Szwarz, Warszawa 2001, s. 20–23.

34 J. Kotulska, *Outdoor science, czyli o zaniku granicy pomiędzy homo ludens i homo scientia*, [w:] *„Cudne manowce?” Kultura czasu wolnego we współczesnym społeczeństwie*, red. W. Muszyński, Toruń 2008, s. 184.

Wykres 1. Sposoby spędzania czasu wolnego przez studentów w ostatnim roku (marzec 2020 – marzec 2021).

Źródło: badania własne.

Czas przed pandemią

Jeśli chcielibyśmy odnieść powyższe dane do wskaźników sprzed pandemii, to, co prawda z pewnymi zastrzeżeniami, można odwołać się do badań nad czasem wolnym studentów kierunków humanistycznych zamieszkujących w średnim mieście. Wspomniane badania wskazywały na preferowanie spotkań ze znajomymi (51%), co jest zrozumiałe, gdyż młody wiek sprzyja rozbudowie kontaktów z rówieśnikami i innymi ludźmi; korzystanie z sieci preferowało 37%, telewizję oglądało 35%, muzyki słuchało 25%, czytanie książek wymieniło 27% respondentów³⁵. Ponadto po części możemy odnieść się do wcześniejszych badań czytelnictwa wśród studentów wybranych kierunków UMCS (w tym informacji naukowej i bibliotekoznawstwa, e-społeczeństwa, archiwistyki). Młodzi ludzie pytani o spędzanie czasu wolnego w 77% deklarowali korzystanie z komputera i internetu, ale jednocześnie ważne miejsce zajmowały spotkania ze znajomymi – 73%, następnie połowa deklarowała czytanie książek, ponadto pomoc w domowych zajęciach, granie w gry, oglądanie telewizji (po ok. 1/3). Wśród czynności podejmowanych w sieci wymieniali przede wszystkim korzystanie z mediów społecznościowych (80%), z poczty, słuchanie muzyki (58%) i oglądanie filmów (57%)³⁶.

35 K. Zaniewska, *Kultura czasu wolnego młodzieży akademickiej średniego miasta*, „Colloquium Wydziału Nauk Humanistycznych i Społecznych AMW” 2012, nr 3, s. 133.

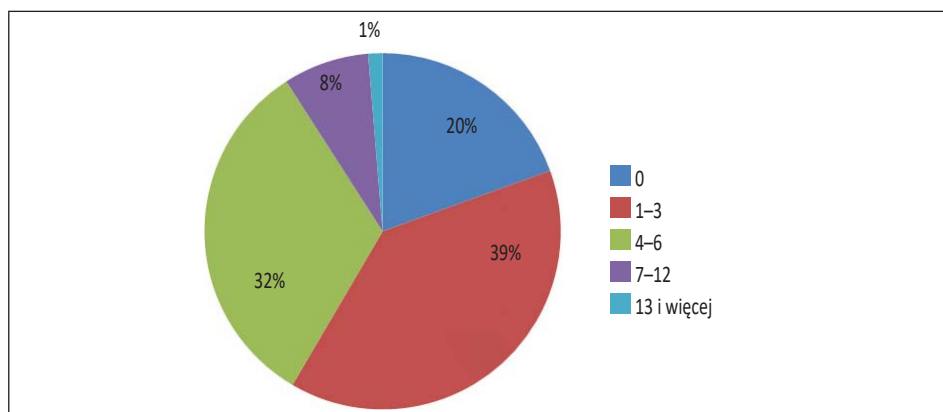
36 A. Dymmel, *Kultura czytelnicza, teoria i praktyka*, [w:] A. Dymmel, S. D. Kotuła, A. Znajomski, *Kultura czytelnicza i informacyjna – teoria i praktyka. Wybrane zagadnienia*, Lublin 2015, s. 37.

W świetle wypowiedzi respondentów, jak i w odniesieniu do powyższych badań, widoczna jest specyfika zajęć wypełniających czas wolny w okresie domowej izolacji i wymogu zachowania dystansu społecznego. Co zrozumiałe, popularność zyskały przede wszystkim czynności możliwe do realizacji w domowej przestrzeni.

Czytanie, intensywność czytania

Kolejny problem dotyczył praktykowania czytania w ostatnim roku. Na pytanie o przeczytanie przynajmniej jednej książki w dowolnym formacie (drukowaną, e-booka) twierdząco odpowiedziało 62 respondentów (80,51%), żadnej książki nie przeczytało 15 osób. Jak dowodzą badania, studenci przeczytali najczęściej, bo czynił tak ponad co trzeci z nich, od 1 do 3 książek. Podobnej wielkości grupa mogła pochwalić się nieco wyższym wskaźnikiem intensywności czytelniczej, która sytuowała się w przedziale od 4 do 6 książek na przestrzeni ostatnich 12 miesięcy. Niemal co dziesiąty student (9%) przeczytał 7 do 12 książek, jedna osoba zadeklarowała przeczytanie ponad 13 pozycji (wykres 2). W świetle znanych wskaźników stosowanych przez Bibliotekę Narodową w corocznych badaniach zasięgu książki, klasyfikuje to studencką aktywność czytelniczą jako wyższą, niż miało to miejsce w przypadku respondentów uczestniczących w badaniach ogólnopolskich³⁷.

Wykres 2. Intensywność czytania książek wśród studentów

Źródło: badania własne.

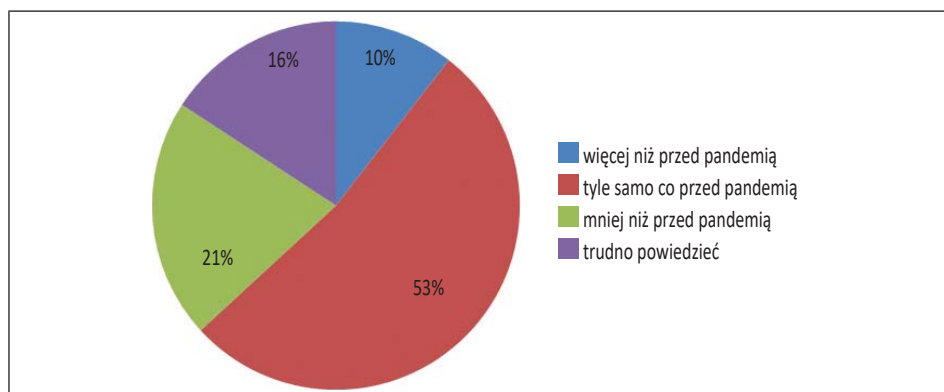
Porównując powyższe dane do wcześniejszych badań wśród studentów wybranych kierunków UMCS, można zauważyć, że nieco wzrósł odsetek nieczytających – z 15% do 20% – natomiast zasadniczo zwiększyła się liczba osób czytających od 1 do 6 książek (w 2015 – 22%, obecnie 71% respondentów). Jednocześnie zmalał

³⁷ Wg. badań społecznego zasięgu książki w Polsce w okresie od listopada 2019 r. do listopada 2020 r. żadnej książki nie przeczytało 58% badanych, przeczytanie od 1 do 2 książek deklarowało 18%, 3-6 książek – 13%, 7-11 – 5%, 12 i więcej – 5%. Za R. Chymkowski, Z. Zasacka, dz. cyt., s. 2.

odsetek czytających intensywniej tj. 7–12 książek (z 26% do 8%), przeczytanie 13 i więcej pozycji deklarował zaś zaledwie 1% respondentów, wcześniej było to 36% studentów³⁸. Zdając sobie sprawę z ograniczeń powyższego porównania, można się zastanawiać, czy jest to trwała tendencja.

Kolejne pytanie dotyczyło własnej oceny intensywności czytania w czasie pandemii (wykres 3). Studenci najczęściej wskazywali na kontynuację dotychczasowych praktyk lekturowych – jeśli skupimy się na wskaźnikach ilościowych. Jednak, co wydaje się niepokojące, ponad co piąty uznał, że czytał w ostatnim roku mniej książek niż przed pandemią. Z kolei 10% respondentów częściej podejmowało trud lektury. Wydaje się, że okres pandemii po części miał wpływ na intensywność podejmowania czytania książek przez studentów.

Wykres 3. Subiektywna ocena intensywności czytania

Źródło: badania własne.

Ogółem 1/3 młodych ludzi dostrzegła różnicę w swojej aktywności czytelniczej, jednak pozostali nie widzieli zmian lub były one na tyle nieznaczne, że nie pozwoliły na jednoznaczną deklarację. Jednocześnie spadek aktywności czytelniczej w badanej grupie w zestawieniu ze stanem notowanym we wcześniejszych sondażach prawdopodobnie jest efektem ogólniejszych oddziaływań, w tym konkurencji innych środków przekazu, np. mediów społecznościowych niesprzyjających intensyfikacji lektury. Mimo to ważny jest sam kontakt z książką.

Co studenci wybierali do czytania?

W badaniach czytelnictwa ważne miejsce zajmuje wiedza o dokonywanych wyborach lekturowych. Podobnie w przypadku czytania w czasach pandemii istotne jest ustalenie, jakie utwory wzbudzały zainteresowanie młodych odbiorców. Studenci byli proszeni o podanie tytułów ostatnio czytanych książek, które następnie przypisano do poszczególnych kategorii. W pierwszej kolejności uwagę zwróciła liczna obecność

³⁸ A. Dymmel, dz. cyt., s. 40.

piśmiennictwa niebeletrystycznego, stanowiącego w ogólnym ujęciu ponad połowę wymienionych tytułów, co wyróżnia badaną grupę w zestawieniu z wynikami badań ogólnopolskich. Dorośli Polacy w całościowym ujęciu zdecydowanie częściej wymieniali tytuły zaliczane do literatury pięknej. Biorąc pod uwagę szczegółowe kategorie tematyczno-gatunkowe, można odnotować, że młodzi ludzie sięgali po następujące typy książek: poradniki – 21,31%, fantastyka – 20,49%, naukowe, popularnonaukowe – 19,67%, literatura faktu – 13,11%, kryminały, sensacja – 7,73%, literatura piękna współczesna – 7,37%, klasyka – 5,73%. Pojedyncze wskazania padły na: romanse, literaturę młodzieżową, eseistykę i książki religijne. Spośród poszczególnych typów książek największym zainteresowaniem badanych cieszyły się zatem poradniki, literatura fantastyczna oraz książki naukowe i popularnonaukowe. Na pierwszym miejscu uplasowały się poradniki, przede wszystkim psychologiczne, dotyczące osobistego rozwoju i wprowadzające w sztukę samoakceptacji, np. *Jak myśleć o sobie dobrze* Stefanie Stahl; *Jak mniej myśleć. Dla analizujących bez końca i wysoko wrażliwych* Christel Petitcollin. Młodzi ludzie wymieniali książki ukazujące tajniki technik umożliwiających osiąganie wytyczonych celów i opracowania poświęcone edukacji, np. *Nowe cyfrowe dzieciństwo. Jak wychowywać dzieci, by radziły sobie w usieciowionym świecie* Jordana Shapiro. Uwagę przyciągały poradniki biznesu ujawniające sposoby skutecznego budowania fortuny i umiejętnego zarządzania finansami, np. *Nawyki warte miliony. Jak nauczyć się zachowań przynoszących bogactwo* Brana Tracy'ego, *Sekrety amerykańskich milionerów* Thomasa J. Stanleya i Williama D. Danko.

Tradycyjnie uwagę ludzi młodych wzbudzała szeroko pojęta fantastyka, która już w pierwszej dekadzie XXI wieku zyskała znaczne grono odbiorców zainteresowanych bogatą ofertą adresowaną nie tylko do młodzieży, ale i młodych dorosłych oraz dojrzałych czytelników. Wśród wymienianych tytułów pojawiały się pozycje należące do wciąż modnej odmiany fantasy, ponadto science-fiction, sporadycznie horrory. Z reguły studenci wymieniali tytuły zaliczane do twórczości współczesnej, w tym 16-tomowy cykl inkwizytorski najpopularniejszego obecnie polskiego twórcy fantastyki Jacka Piekary złożony z opowiadań i powieści historyczno-fantastycznych. Nie zabrakło twórczości Andrzeja Ziemiańskiego, m.in. *Toy Wars* i tetralogii *Virion*, obecny był bestsellerowy cykl *Wiedźmin* Andrzeja Sapkowskiego. Podobnie zainteresowaniem cieszyły się utwory pisarzy zagranicznych. Studenci wymieniali znane postapokaliptyczne powieści Dmitrija Głuchowskiego *Metro 2033*, *Metro 2035* i powieści Stephena Kinga. Uwagę młodych ludzi zwróciła ponadto opowieść pióra Christie Golden powstała na podstawie fabuły gry komputerowej *World of Warcraft*. Pojawiły się też utwory zaliczane do klasyki gatunku: powieści Johna R. R. Tolkiena oraz Isaaca Asimova, twórcy prozy fantastycznonaukowej. Wymienione zostało także nazwisko Howarda P. Lovecrafta, którego utwory z kategorii fantasy i grozy stanowiły niejednokrotnie inspirację dla twórców gier komputerowych.

Jak pokazują badania, równie ważne miejsce w wyborach czytelniczych studentów zajmowały książki naukowe i popularnonaukowe. Były to opracowania z różnych dziedzin, część z nich wiązała się ze studiowanym kierunkiem. Pojawiały się lektury z zakresu kognitywistyki i medioznawstwa, np. *Homo videns. Telewizja i postmyślenie* Giovanniego Sartoriego, ponadto podręczniki do nauki o informacji, m.in. poświęcone

open source, oraz do informatyki. Respondenci wymieniali książki wprowadzające w tajniki programowania, m.in. *Pragmatyczny programista. Od czeladnika do mistrza* Andrew Hunta i Davida Thomasa. Czytali opracowania wykładające zasady wykorzystania nowych technologii w marketingu. Ponadto uwagę zwracały opracowania z innych dziedzin: socjologiczne (*Invisible Women* Caroline Criado Perez, *Strach przed mniejszościami. Esej o geografii gniewu* Arjun Appadurai), z psychologii, w tym *Mit neuronów lustrzanych. Rzetelna neuronauka komunikacji i poznania* Gregory'ego A. Hickoka i *Wstęp do psychoanalizy* Zygmunta Freuda. Nie zabrakło bestsellera autorstwa słynnego fizyka Stephena Hawkinga *Krótką historia czasu* i popularnonaukowego opracowania z zakresu medycyny *Mądre mitochondria. Jak opóźnić procesy starzenia i żyć zdrowiej* Lee Know.

Dość znaczne zainteresowanie wzbudzała także literatura faktu, w obrębie której znalazły się w istocie zróżnicowane odmiany łączące opowiadanie o prawdziwych wydarzeniach z osobistą narracją. Uwagę przyciągało znane dzieło Hannah Arendt *Korzenie totalitaryzmu*, nie zabrakło reportażu, np. *Nur. Zapiski afgańskie* Moniki Bułaj. Wymieniane były także biografie, w tym znanych mistrzów sportu. Ponadto spośród bogatej oferty wydawniczej uwagę zwróciły utrzymane w konwencji eseju *Czarownice. Niezwyciężona siła kobiet* Mony Chollet.

Część wskazań padła na literaturę kryminalno-sensacyjną, chociaż nie w takiej skali jak w badaniach ogólnopolskich, notujących szczególną popularność tej odmiany. Studenci zauważyli utwory jednego z polskich twórców bestsellerów – Remigiusza Mroza – oraz Pauli Hawkins *Zapisane w wodzie*. Nie obyło się bez prozy zawierającej wątki sensacyjne związane ze szczególnie aktualną problematyką funkcjonowania jednostki i społeczeństwa w dobie internetu i mediów społecznościowych. Wymieniona została utrzymana w konwencji thrillera trylogia *Ukryta sieć* Jakuba Szamałka oraz powieść *Zero* Marca Elsberga, w której autor poruszał problemy zmagania z popularną platformą internetową specjalizującą się w gromadzeniu danych. Ponadto studenci sięgali po współczesną literaturę piękną opowiadającą o problemach ludzi młodych pokolenia umów śmieciowych, w tym *Dropie* Nataliki Suszczyńskiej. Wymienili także cenioną przez krytyków powieść *Dżozef* Jakuba Małeckiego. Część badanych jako lekturę wskazywała prozę autorów zagranicznych: japoński bestseller *Ukochane równanie profesora* Yōko Ogawy, *Żart* Milana Kundery. Nie została pominięta klasyka, z reguły związana z kanonem szkolnym. Jeden z respondentów, niedawny maturzysta, czytał „trochę *Lalki* Bolesława Prusa żeby ją zgłębić”.

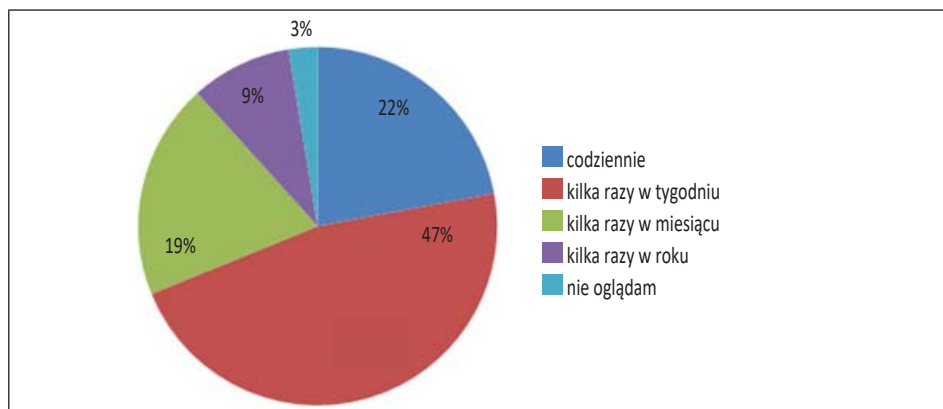
Powyższe wybory ukierunkowane w znacznej części na poradniki psychologiczne, książki naukowe i popularnonaukowe sugerują nastawienie na użytkowe funkcje lektury, ukierunkowanie na samorozwój, edukację. Nie zabrakło jednak tytułów z literatury pięknej, czytanie której postrzegane jest w kategoriach relaksu, przyjemności, ale też może się wiązać z szeregiem jeszcze innych funkcji społecznych. Szczególnie popularna okazała się fantastyka pozwalająca przenieść się wraz z bohaterami w światy alternatywne. Niewątpliwie do sukcesu tej odmiany przyczynia się także powszechność gier komputerowych, niejednokrotnie osnutych na wątkach fantastycznych rodem z powieści. Pojawiają się też tytuły, chociaż pisane w różnych konwencjach, podejmujące wątki związane z technologią i dylematami typowymi dla młodego pokolenia.

Oglądanie filmów/seriali

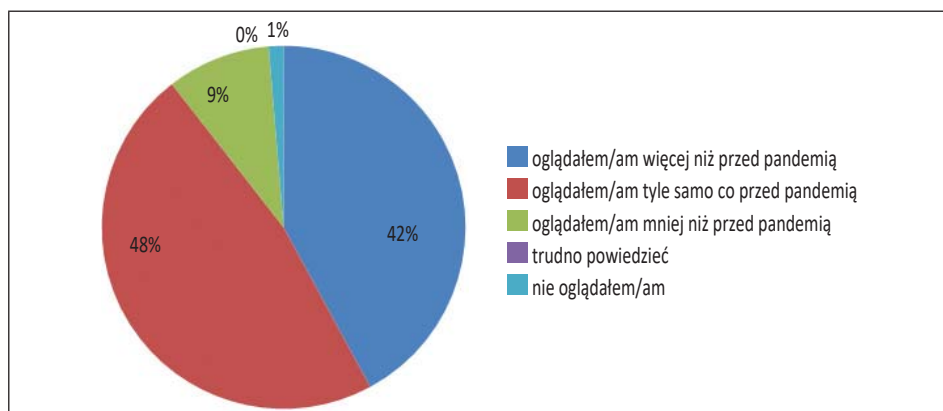
Chociaż czytanie znalazło się wśród czynności podejmowanych w ostatnim czasie, to jednak zdecydowanie większą popularnością cieszyło się oglądanie filmów i seriali. Niemal wszyscy studenci, poza dwiema osobami, deklarowali spędzanie czasu przed ekranem. Jak przedstawia wykres 4, prawie połowa respondentów oglądała filmy/seriale kilka razy w tygodniu, 22% respondentów robiło to codziennie. Co piąty oglądał filmy/seriale kilka razy w miesiącu, prawie co dziesiąty zaledwie kilka razy w roku. Jedynie dwie osoby nie korzystały z tej formy spędzania czasu.

Wykres 4. Częstotliwość oglądania filmów/seriali przez studentów

Źródło: badania własne.

Wykres 5. Ocena intensywności oglądania filmów/seriali przez studentów

Źródło: badania własne.

Kolejne pytanie dotyczyło własnej oceny intensywności oglądania filmów/seriali w ostatnim roku. Okazuje się (wykres 5), że co drugi respondent (48%)

niezależnie od czasu pandemii nie dostrzegł zmian w ilości czasu przeznaczanego na oglądanie filmów. Jednak niewiele mniej osób, bo 42%, deklaruowało intensywniejsze korzystanie z tej formy rozrywki niż przed pandemią. Jedynie 9% studentów spędzało mniej czasu na śledzeniu losów filmowych/serialowych bohaterów niż przed powszechną izolacją.

Studenci byli także pytani o najczęściej wybierane formaty wideo. W świetle udzielonych odpowiedzi przedstawiało się to w następujący sposób: studenci przede wszystkim (50%) korzystali z wideo internetowego, płatnego streamingu oferowanego przez Netflix, HBO GO i inne platformy. Nieliczni (7%) zadowalali się podstawowym pakietem telewizyjnym, podobnie zdecydowana mniejszość (6%) odbierała sygnał za pośrednictwem płatnej telewizji satelitarnej i kablowej. Jednocześnie niemal 1/3 studentów szukała filmów udostępnianych bezpłatnie w sieci. Warto zauważyć, że serial obecnie funkcjonuje na pograniczu różnych technologii komunikacyjnych, co m.in. znajduje wyraz w możliwości odbioru na różnych nośnikach, począwszy od telewizora, poprzez komputer, laptop do urządzeń mobilnych³⁹. Z gatunku pierwotnie oglądanego głównie przez gospodynie domowe stał się ulubionym gatunkiem młodzieży, konsumowanym, dzięki możliwości ściągnięcia z internetu, niejednokrotnie w całości lub w dowolnej liczbie odcinków⁴⁰. Paleta wybieranych gatunków i tytułów była szeroka. Znalazły się wśród nich produkcje zarówno tworzone w skonwencjonalizowanej gatunkowej formule, jak i będące hybrydowymi produktami czerpiącymi inspiracje z różnych odmian lub wręcz z innych mediów. Dokonując niekiedy arbitralnych klasyfikacji, trzeba wyróżnić przede wszystkim: dramaty, w tym kilkakrotnie wskazywane znane seriale: *Nowy Amsterdam*, *Gambit królowej*, *Breaking bad*, ponadto *Ania nie Anna*, *Upadek Grace*. W tym pojemnym gatunku znalazły się także filmy historyczne, tj. biograficzny serial *The Crown* i utrzymany w konwencji przygodowej serial *Wikingowie*. Uwagę przyciągały filmy sensacyjno-kryminalne, w tym *Alienista*, serial *Lupin* oraz stanowiący rzadkość na tle dominujących amerykańskich produkcji hiszpański serial *Dom z papieru*. Liczne wskazania padły na produkcje typu fantasy, w tym serial *Black Mirror* ukazujący mroczne wizje skutków niewłaściwego wykorzystania technologii, ponadto film fantastycznonaukowy *Liga Sprawiedliwości* (2017) oparty na komiksie pod tym samym tytułem. Pojawiały się inne aktualne tytuły, w których motywy fantastyczne przeplatały się z wątkami kryminalnymi (np. *Lucyfer*). Nie zabrakło horrorów, czego przykład stanowi serial *The Walking Dead* emitowany od 2010 roku. Swoich zwolenników miały komedie: nagrodzony Złotym Globem złożony z 11 sezonów serial *Modern family* (2009–2020), w Polsce emitowany przez HBO, oraz produkcje Netflix'a, w tym kultowy serial szczególnie popularny w USA – *The Office* – oraz *After Life*. Padały też wskazania na produkcje animowane, w tym *Toy Story 4* i inne pochodzące z wytwórni medialnej Walta Disneya, ponadto japońskie

39 M. Lisowska-Magdziarz, *Od redaktora. Seriale, nowa jakość czy stare w nowej odsto-*
nie? „Zeszyty Prasoznawcze” 2016, t. 59, nr 1 (225), s. 4.

40 M. Filiciak, *TV czy nie-TV? Telewizja doby post-soap opera i sieci peerto-peer*, [w:] *Post-soap. Nowa generacja seriali telewizyjnych a polska widownia*, red. M. Filiciak, B. Giza, Warszawa 2011, s. 237–255.

anime. Jak stwierdził jeden z respondentów, „przez COVID nie ukazywało się nic ciekawego, dlatego zacząłem oglądać anime (bajki)”.

Pojawiały się także filmy rodzinne (młodzieżowe), dokumentalne, w tym podejmujące wątki sterowania i negatywnego wykorzystania sieci społecznościowych, np.: *The Social Dilemma* (2020) i *Hakowanie świata* (2019). Ponadto pojedyncze wskazania padały na filmy o tematyce romansowej, filmy akcji, „tasiemce” telewizyjne rodzimej produkcji, sitcomy oraz telenowele tureckie.

Dominowały zatem aktualne produkcje Netflixa bądź licencjonowane, natomiast sporadycznie wybierano tradycyjne serie telewizyjne. Choć niezależnie od gatunku z reguły przekazom fabularnym przypisywane są funkcje rozrywkowe i relaksowe, to można przypuszczać, że wpływ na dokonywane wybory miała również tematyka. Badacze wskazują na szybko przemijającą popularność poszczególnych seriali, wynikającą m.in. z aktualności podejmowanej problematyki (np. moda na terroryzm, wizje wspólnot, nowe technologie). Sygnalizuje to nie tylko funkcję rozrywkową serialu/filmu jako produktu kultury popularnej, lecz także jego znaczenie jako pewnego narzędzia kształtowania wyobrażeń o rzeczywistości, osvajanie „innego”, szczególnie ważne w sytuacji funkcjonowania współczesnych społeczeństw. Niejednokrotnie określoną refleksję o rzeczywistości w nieco bardziej złożonym przekazie oferują również modne produkcje fantazy, głównie postapokaliptyczne, stanowiące komentarz twórców do aktualnych wydarzeń. Uwagę widzów, jak można przypuszczać, przyciąga także sam sposób prowadzenia opowieści, łączenie ikonicznych wzorów wizualnych narracji, przeróbki i hybrydy stworzone z różnorodnych gatunków⁴¹.

Podsumowanie

Czas pandemii i wymuszonej izolacji przyniósł istotne zmiany we wszystkich obszarach życia, zmodyfikował strategie zaspokajania ludzkich potrzeb w obszarze nauki, kultury itd. Szczególnie w pierwszych miesiącach pandemii powyższe zmiany wyraźnie odbiły się na funkcjonowaniu rynku książki i innych mediów, przynosząc w pierwszym przypadku gwałtowne, chociaż krótkotrwałe spadki, następnie wzrosty. Ujawniły się też zmiany w nawykach zakupowych i praktykach czytelniczych. Z kolei badania empiryczne ukazują określone wskaźniki zachowań czytelniczych w kontekście sposobów spędzania czasu wolnego. Ograniczenie bezpośrednich kontaktów społecznych, spędzanie czasu w domowej przestrzeni skutkowało intensywniejszym korzystaniem z mediów. Wzrost zainteresowania nie dotyczył poszczególnych środków przekazu w takim samym stopniu: respondenci z konieczności pozostający w domu preferowali oglądanie filmów/seriali i granie w gry, czytanie pojawiło się na siódmym miejscu.

---

41 A. Krawczyk-Łaskarzewska, *Alchemia słów, obrazów, rodzajów*, [w:] *Seriale w kontekście kulturowym. Gatunki – motywy – mutacje*, red. D. Bruszevska-Przytuła, A. Naruszewicz-Duchlińska, Olsztyn 2016, s. VII-IX.

Wskaźniki intensywności czytania, według opinii ponad połowy respondentów, utrzymywały się na poziomie zbliżonym do czasu bezpośrednio przed pandemią, jednak niemal co trzeci zauważył różnice w swojej aktywności czytelniczej. Znacznie częściej był to spadek zainteresowania książką, jednocześnie ujawniła się, co prawda niewielka, grupa (co 20. respondent) sięgająca po lekturę częściej, niż miało to miejsce przed lockdownem. Otwarte pozostaje pytanie, na ile czas pandemii wpłynął na powyższe zmiany i na ile są to trwałe tendencje wynikające z ogólniejszych procesów. Z pewnością mamy do czynienia z szeregiem czynników kulturowych, społecznych, psychologicznych, a ich analiza wymagałaby odrębnych studiów również w dłuższej perspektywie czasowej. Odwołując się do ogólniejszych stwierdzeń, należy zgodzić się z opinią, że czytanie relaksuje i pozwala uzyskiwać informacje, co było wielokrotnie podnoszone przez badaczy i podkreślane w mediach szczególnie w ostatnim roku, jednak recepcja tekstu stawia pewne warunki. Czytanie literatury, jak stwierdził Jacek Wojciechowski, niezależnie od procesu przyswajania tekstu ma najczęściej charakter kreatywny, wiąże się z pewnymi zabiegami interpretacyjnymi⁴². Choć czytanie, „przetwarzanie” tekstu w indywidualnie dostosowanym tempie bliższe jest naturalnej szybkości poznawczej, to jednak inne media potrafią skuteczniej przyciągnąć i utrzymać uwagę młodych ludzi.

Analiza dokonywanych wyborów czytelniczych ukazuje znaczne zainteresowanie piśmiennictwem niebeletrystycznym: przede wszystkim poradnikami, następnie piśmiennictwem naukowym i popularnonaukowym, literaturą faktu. Należałoby też zwrócić uwagę, że poszukiwanie wskazówek na temat samorozwoju i sukcesu finansowego wpisuje się w powszechny trend zainteresowania piśmiennictwem poradnikowym, co pokazały badania ogólnopolskie w 2020 roku – wówczas odsetek deklarujących czytanie tego typu piśmiennictwa wynosił 11%. W przypadku studentów odsetek ten był niemal dwukrotnie wyższy. Można także zgodzić się z tezą, że fakt szczególnej popularności poradników, zwłaszcza tych uczących samokontroli, może wynikać z potrzeb związanych z radzeniem sobie w warunkach pandemii – to stwierdzenie na pewno wymaga jednak dalszych badań⁴³.

Wśród wymienionych tytułów nie zabrakło literatury pięknej postrzeganej w kategorii nieobowiązkowej lektury. W tym przypadku można dostrzec kontynuację zainteresowania literaturą fantastyczną wśród ludzi młodych, stymulowaną przez zmediatyzowaną kulturę i inne przekazy multimedialne. Uwagę przyciągały także tytuły literatury współczesnej, których autorzy podejmowali próby diagnozy relacji człowiek/społeczeństwo – technologie, posługując się różnymi konwencjami.

Jednocześnie odnotowane zostały szczególnie wysokie wskaźniki zainteresowania filmami/serialami. Łatwość dostępu, indywidualizm i dowolna pora odbioru dotychczas zastrzeżona dla książki również stały się ważnymi cechami kontaktu z dziełem filmowym. W tym niepewnym okresie oglądanie wybranych produkcji dawało, być może, poczucie kontroli nad własnym czasem, a bogata oferta skutecznie

---

42 J. Wojciechowski, *Odbiorca własnowolniony*, [w:] *Pasja książki. Studia poświęcone pamięci profesora Janusza Dunina*, red. J. Ladorucki, M. Rzadkowska, Łódź 2009, s. 201–213.

43 R. Chymkowski, Z. Zasacka, dz. cyt., s. 18.

przyciągała uwagę i zachęcała do nadrobienia filmowych/serialowych zaległości. Odbiorca dzięki interaktywnym mediom stał się czynnym użytkownikiem poszukującym treści zgodnie z własnym gustem, co wpisywało się w oczekiwania młodych odbiorców wychowanych w dobie internetu. Warto też przy tym zasygnalizować ogólniejszy problem specyfiki recepcji filmowych przekazów. Zdaniem badaczy, filmowe narracje, szczególnie utrzymane w określonej konwencji gatunkowej, zapewniają kontakt poznawczy przede wszystkim poprzez emocje. Wywołując u odbiorcy zróżnicowane pod względem jakości i intensywności odczucia, jednocześnie za pomocą szeregu środków budują spójną reprezentację filmu, dając satysfakcjonujące doznania widzom⁴⁴.

Izolacja społeczna, przynosząc negatywne skutki dla poczucia dobrostanu jednostki, z pewnością spowodowała określone praktyki, również w obszarze spędzania czasu wolnego. Po części ujawniły się pewne charakterystyczne tendencje w obrębie zachowań czytelniczych i medialnych, głównie na poziomie wskaźników ilościowych. Zaprezentowany sondaż, wprowadzając w powyższe zagadnienia, sygnalizuje potrzebę dalszych badań zarówno wśród innych grup, jak i z zastosowaniem jeszcze innych metod badawczych pozwalających na pogłębione analizy zachowań czytelniczych i medialnych w okresie odosobnienia. Poza względami poznawczymi z pewnością problem wymaga dalszej eksploracji z powodów praktycznych. Zdiagnozowanie mechanizmów regulujących zachowania czytelników w konsekwencji dałoby możliwość lepszego dostosowania praktycznych działań instytucji książki w podobnych sytuacjach.

Bibliografia

- A New Way to Watch TV Together*, [on-line] <https://www.netflixparty.com/> – 30.03.2021.
- Babbie E. R., *Podstawy badań społecznych*, przeł. W. Betkiewicz i in., Warszawa 2009.
- Chamera-Nowak A., Kisilowska M., *Skutki pandemii dla społecznej funkcji książki w Europie. Wstęp do badań*, „Przegląd Biblioteczny” 2020, R. 88, z 2, s. 209–222.
- Chymkowski R., Zasacka Z., *Stan czytelnictwa w Polsce w 2020 roku*, Warszawa 2021.
- Cieślak E., *Koronawirus a światowy rynek książki. Koniec epoki, jaką znamy?*, [on-line:] <https://lubimyczytac.pl/aktualnosci/13719/koronawirus-a-swiatowy-rynek-ksiazki-koniec-epoki-jaka-znamy> – 30.03.2021.
- Co czytamy „w czasach zarazy”? Empik podał dane*, Onet, [on-line:] <https://www.onet.pl/kultura/onetkultura/koronawirus-co-czytamy-w-czasach-zarazy-empik-podal-dane/4zb62bb,681c1dfa> – 30.03.2021.
- Dymecka J., *Psychospołeczne skutki pandemii COVID-19*, „Neuropsychiatria i Neuropsychologia” 2021, t. 16, nr 1–2, s. 1–10.

---

⁴⁴ J. Pisarek, P. Francuz, *Poznawcze i emocjonalne zaangażowanie widza w film fabularny w zależności od typu bohatera*, [w:] *Psychologiczne aspekty komunikacji audiowizualnej*, red. P. Francuz, Lublin 2007, s. 165–166.

- Dymmel A., *Czytelnicy XXI wieku. Lektury studentów w epoce sieci (w świetle sondażu)*, [w:] *O etosie książki. Studia z dziejów bibliotek i kultury czytelniczej*, red. T. Wilkoń, Katowice 2017, s. 412–424.
- Dymmel A., *Kultura czytelnicza, teoria i praktyka*, [w:] A. Dymmel, S. D. Kotuła, A. Znajomski, *Kultura czytelnicza i informacyjna – teoria i praktyka. Wybrane zagadnienia*, Lublin 2015.
- Filiciak M., *TV czy nie-TV? Telewizja doby post-soap opera i sieci peerto-peer*, [w:] *Post-soap. Nowa generacja seriali telewizyjnych a polska widownia*, red. M. Filiciak, B. Giza, Warszawa 2011.
- Grygo B., *IBUK Libra – nowa jakość czytania online*, „Biuletyn EBIB” 2021, nr 197, [on-line:] <http://open.ebib.pl/ojs/index.php/ebib/article/view/729> – 10.05.2021.
- Jak przetrwać kolejny lockdown? Badania pokazują, że lepiej radzimy sobie z pandemią, gdy... czytamy*, [on-line:] <https://wirtualnywydawca.pl/2021/03/jak-przetrwac-kolejny-lockdown-badania-pokazuja-ze-lepiej-radzimy-sobie-z-pandemia-gdy-czytamy/> – 30.03.2021.
- Koryś I., Chymkowski R., *Stan czytelnictwa w Polsce w 2018 roku. Wstępne wyniki*, Warszawa 2019.
- Kostecki J., *Czytelnictwo jako przedmiot refleksji naukowej*, [w:] *Czytanie, czytelnictwo, czytelnik*, red. A. Żbikowska-Migoń, przy współud. A. Łuszpak, Wrocław 2011, s. 11–23.
- Kotulska J., *Outdoor science, czyli o zaniku granicy pomiędzy homo ludens i homo scientia*, [w:] „*Cudne manowce?*” *Kultura czasu wolnego we współczesnym społeczeństwie*, red. W. Muszyński, Toruń 2008.
- Krawczyk-Łaskarzewska A., *Alchemia słów, obrazów, rodzajów*, [w:] *Seriale w kontekście kulturowym. Gatunki – motywy – mutacje*, red. D. Bruszevska-Przytuła, A. Naruszewicz-Duchlińska, Olsztyn 2016, s.VII–IX.
- Lisowska-Magdziarz M., *Od redaktora. Seriale, nowa jakość czy stare w nowej odświeżonej?* „Zeszyty Prasoznawcze” 2016, t. 59, nr 1 (225), s. 1–15.
- Mendruń R., *Klienci indywidualni kupili mniej więcej 100 mln egzemplarzy książek, wydając 2,1 mld zł*, „Biblioteka Analiz” 2021, nr 5 (542), [on-line:] <https://rynek-ksiazki.pl/aktualnosc/klienci-indywidualni-kupili-100-mln-egz-ksiazek/> – 30.03.2021.
- Merton R., *Teoria socjologiczna i struktura społeczna*, przeł. E. Morawska, J. Wertenstein-Żuławski, Warszawa 2002.
- Netflix i HBO GO z największymi wzrostami, Player przyciąga najmocniej (serwisy i aplikacje VoD w marcu)*, [on-line:] <https://www.wirtualnemedial.pl/artykul/netflix-i-hbo-go-z-najwiekszymi-wzrostami-player-przyciaga-najmocniej-serwisy-i-aplikacje-vod-w-marcu> – 30.03.2021.
- Netflix Party: wirtualne kino dla osób poddanych kwarantannie*, <https://technogadzet.pl/netflix-party-wirtualne-kino-kwarantanna/> – 30.03.2021.
- Netflix znów liderem. Player mocno w dół, TVP VOD i Ipla ze wzrostami (TOP10)*, [on-line:] https://www.wirtualnemedial.pl/artykul/netflix-znow-liderem-player-mocno-w-dol-tvp-vod-i-ipla-ze-wzrostami-top10_1 – 9.04.2021.
- Obschonka M., Gewirtz A. H., Zhu L., *Psychological Implications of the COVID-19 Pandemic around the World: Introduction to the Special Issue*, „International Journal of Psychology” 2021, vol. 56, no. 4, s. 493–497.

- Oficjalna strona internetowa American Booksellers Association, [on-line:] <https://www.bookweb.org/coronavirus-resources-booksellers> – 30.03.2021.
- Oficjalna strona internetowa Publisher Association, [on-line:] <https://www.publishers.org.uk/coronavirus/> – 30.03.2021.
- Pilch T., Bauman T., *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*, Warszawa 2001.
- Pisarek J., Francuz P., *Poznawcze i emocjonalne zaangażowanie widza w film fabularny w zależności od typu bohatera*, [w:] *Psychologiczne aspekty komunikacji audiowizualnej*, red. P. Francuz, Lublin 2007, s. 165–188.
- Poczucie zagrożenia epidemicznego w drugiej połowie czerwca*, CBOSNews, Newsletter 2020, nr 22, [on-line:] <https://cbos.pl/PL/publikacje/news/2020/22/newsletter.php> – 23.10.2021.
- Raport „Rynek książki w czasach zarazy”*, „Biblioteka Analiz” 2021, nr 9 (546), [on-line:] <https://rynek-ksiazki.pl/czasopisma/raport-rynek-ksiazki-w-czasach-zarazy/> – 14.05.2021.
- Rogińska-Usowicz J., *Czytelnictwo studentów w świetle badań empirycznych*, „Biblioteka” 2012, nr 16 (25), s. 215–255.
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu epidemii*, Dz.U. 2020 poz. 491.
- Rusinek M., *W czasie pandemii Polacy chętniej sięgają po książki. Więcej i częściej czytają dzieci niż dorośli*, [on-line:] <https://biznes.newseria.pl/news/w-czasie-pandemii-polacy,p23555663> – 30.03.2021.
- Salmerón L. i in., *READ-COGvid: A Database From Reading and Media Habits During COVID-19 Confinement in Spain and Italy*, „Frontiers in Psychology” 2020, vol. 11.
- Siuda P., *Ankieta internetowa: zalety i wady – rekapitulacja*, [w:] *Metody badań online*, red. P. Siuda, Gdańsk 2016, s. 28–81.
- Socha I., *Zachowania lekturowe Polaków – problemy i kategorie opisu czytelnictwa*, [w:] *Teoretyczne zagadnienia bibliologii i informatologii. Studia i szkice*, red. E. Gondek, Katowice 2015, s. 11–30.
- Social Media w Polsce 2021 – nowy raport*, [on-line:] <https://empemedia.pl/social-media-w-polsce-2021-nowy-raport/> – 20.05.2021.
- Tarkowska E., *Czas społeczny a czas wolny: koncepcje i współczesne przemiany*, [w:] *Kobieta i kultura czasu wolnego*, red. A. Żarnowska, A. Szwarc, Warszawa 2001.
- Tomczuk J., *Seriale w pandemii. Branża kulturalna jest w zastoju, a serialowa rozpędzona jak lokomotywa*, „Newsweek” 13 III 2021, [on-line:] <https://www.newsweek.pl/polska/spoleczenstwo/seriale-w-pandemii-katarzyna-czajka-kominiarczuk-jakub-babij-oraz-malgorzata/g17lsqd> – 23.10.2021.
- W czasach zarazy czytamy więcej, przed świętami długi księgarń zaczęły maleć*, [on-line:] <https://krd.pl/Centrum-prasowe/Informacje-prasowe/2020/W-czasach-zarazy-czytamy-wiecej--przed-swietami-dlugi-ksiegarn-zaczely-malec> – 10.05.2021.
- Wojciechowski J., *Odbiorca uwłasnowolniony*, [w:] *Pasja książki. Studia poświęcone pamięci profesora Janusza Dunina*, red. J. Ladorucki, M. Rzadkowolska, Łódź 2009, 201–213.

Wrzesień W., *Współczesne oblicza anomii*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2017, t. 79, z. 4, s. 285–304.

Wzrost liczby abonentów o 66 proc., [on-line:] <https://rynek-ksiazki.pl/aktual.../wzrost-abonentow-o-66-proc/> – 30.03.2021.

Zaniewska K., *Kultura czasu wolnego młodzieży akademickiej średniego miasta*, „Colloquium Wydziału Nauk Humanistycznych i Społecznych AMW” 2012, nr 3, s. 123–144.

Reading and watching in the time of pandemic (on the basis of a survey among students). Research

Abstract

The article demonstrates the results of the research which was carried out during the first year of the COVID 19 pandemic. The research included the reading practices among students, and the extent to which they used audio-visual media. The pandemic and its limitations resulted in rapid changes in all spheres of social life, economy, culture, and education. They also affected the everyday life of young people (including students). The article demonstrates the results of survey research conducted among the students of information architecture at the University of Maria Curie-Skłodowska in Lublin in March 2021. The research included the analysis of students' behaviour in their free time and some selected indicators of the reading practices, with particular attention to the intensity of reading and the reading choices. The intensity and preferences of the use of audio-visual media was included. The potential differences between the time before pandemic and the period of isolation were also taken into account. I also discussed the specificity of book market in Poland, and I considered the context of the general changes in book market in Europe and other continents which were affected by the pandemic.

Keywords: reading, readership.